

РОЛІ ТА ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ

Проаналізовано основні ролі та функції викладача іноземної мови за професійним спрямуванням. Окреслено загальні завдання та обов'язки викладача вищої школи, професійна діяльність якого є багатоаспектною та багатофункціональною, що охоплює не лише навчальну і навчально-методичну роботу, а й наукові пошуки, виховний та організаційний вплив на студентів, розвиток та самовдосконалення. На основі аналізу функцій професійної діяльності педагога та викладача вищої школи, зокрема, встановлено, що у процесі професійної діяльності викладач іноземної мови за професійним спрямуванням реалізує такі функції: навчально-педагогічну, конструктивну, організаторську, дослідницьку, оцінювальну та адаптивну.

Ключові слова: ролі та функції викладача, професійна діяльність, викладач іноземної мови за професійним спрямуванням.

Проанализированы основные роли и функции преподавателя иностранного языка профессионального направления. Определены общие задачи и обязанности преподавателя высшей школы, профессиональная деятельность которого является многоаспектной и многофункциональной, что охватывает не только учебную и учебно-методическую работу, но и научные исследования, воспитательный и организационное воздействие на студентов, развитие и самосовершенствование. На основе анализа функций профессиональной деятельности педагога и преподавателя высшей школы, в частности, установлено, что профессиональная деятельность преподавателя иностранного языка профессионального направления характеризуется следующими функциями: учебно-педагогической, конструктивной, организаторской, исследовательской, оценочной и адаптивной.

Ключевые слова: роли и функции преподавателя, профессиональная деятельность, преподаватель иностранного языка профессионального направления

The article analyses the main roles and functions of teachers of foreign languages for specific purposes. It outlines the general tasks and responsibilities of higher education teachers whose professional activity is multispectral and multifunctional, covering not only teaching and methodical work, but scientific research, educational and organizational influence on the students, development and self-improvement. By analysing functions of professional activity of educators and higher education teachers, in particular, it has been determined that professional activity of teachers of foreign languages for specific purposes is characterized by following functions: instructional, constructive, organizational, research, evaluating, adaptive

Key words: roles and functions of the teacher, professional activity, teacher of foreign languages for specific purposes

Постановка проблеми

Процес економічного та соціального розвитку України та її входження у глобальний простір потребує удосконалення якості вищої освіти, а відтак – підвищення рівня компетентності викладача в умовах його професійної діяльності, адже йому відводиться ключова роль у навчальному процесі. Професійна діяльність викладача вищої школи є багатоаспектною та багатофункціональною, що охоплює не лише викладацьку діяльність і методичну роботу, а й науковий пошук, виховний та організаційний вплив на студентів, розвиток та самовдосконалення.

Зважаючи на потребу суспільства у висококваліфікованих фахівцях різних галузей, здатних вільно конкурувати на міжнародному ринку праці, та беручи до уваги той факт, що іншомовна підготовка таких фахівців здійснюється викладачами іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС), питання розвитку професійної діяльності викладачів ІМПС набуває особливої актуальності.

Аналіз літературних джерел

Аналіз джерел з проблеми дослідження засвідчує значний інтерес вітчизняних та зарубіжних науковців до проблеми професійного розвитку викладачів вищої школи, зокрема викладачів ІМПС. Так, особливості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи розкрито у працях Мороза О.Г., Кузьміної Н.В., Нікітіна А.В., Смірнкової Є. Е., Сабатовської І.С. та ін. Вагомий внесок у дослідження аспектів професійної діяльності викладачів ІМПС зробили Дадлі-Еванс Т., Джон М., Вотерс А., Хатчінсон Т., Річардс К., Кокор М.М. та ін. Окремі аспекти підготовки викладачів ІМПС досліджено у працях Евер Дж., Мастер П., Фергюсон Дж., Джонс А. та ін.

Мета дослідження

Мета статті – визначити основні ролі та функції викладача іноземної мови за професійним спрямуванням у його професійній діяльності.

Відповідно до мети, сформульовано такі завдання дослідження:

- 1) на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел з проблеми дослідження, нормативних документів виявити ролі та функції викладача іноземної мови за професійним спрямуванням;
- 2) виходячи з особливостей професійної діяльності, охарактеризувати найбільш вагомі функції викладача іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу

Згідно з положенням наказу Міністерства освіти і науки України “Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів”, головними завданнями та обов’язками викладачів вищої школи є: проведення навчальної і навчально-методичної роботи; забезпечення виконання навчальних планів і програм; участь у науково-дослідній роботі кафедри; розробка методичних посібників, організація і планування методичного і технічного забезпечення навчальних занять; участь у виховній роботі студентів, в організації їх науково-дослідної роботи; контроль і перевірка виконання студентами домашніх завдань; участь у наукових семінарах, нарадах і конференціях; підвищення власного професійного рівня та наукової кваліфікації; забезпечення високого науково-теоретичного і методичного рівня викладання дисциплін згідно з освітньою програмою відповідної спеціальності; дотримання норм педагогічної етики, моралі [2].

Виходячи з головних завдань та обов’язків викладача вищої школи, у його професійній діяльності викладача вищої школи виокремлюють загальнопедагогічні та загальнотрудо-ві функції [3].

Загальнопедагогічні функції включають інформаційну (надання студентам глибоких знань, формування їхнього наукового світогляду); мобілізаційну (уміння зосередити усі фізичні й розумові сили студентів на вирішенні навчальних завдань, актуалізувати їх мислення); орієнтаційну (формування соціальних знань і професійної орієнтації враховуючи вимоги суспільства, здібності і можливості студентів); розвиваючу (уміння керувати розумовою діяльністю студентів, розвивати їх пізнавальні інтереси й індивідуальні здібності).

Загальнотрудо-ві функції містять конструктивну (планування навчального процесу, планування й обладнання навчальних кабінетів, накопичення дидактичних матеріалів); комунікативну (уміння викладача встановлювати правильні взаємовідносини із студентами); дослідницьку (організація творчого пошуку, творчого навчання студентів; науковий аналіз й узагальнення свого педагогічного досвіду; дослідницька діяльність); організаторську (здійснення на практиці всього того, що було заплановано й опрацьовано в процесі підготовки до занять) [3].

Вітчизняні науковці акцентують, що діяльність педагога має складну структуру і реалізується через виконання ряду функцій: діагностичної, орієнтаційно-прогностичної, конструктивно-проектувальної, організаторської, інформаційно-пояснювальної, комунікативно-стимуляційної, аналітико-оцінної, дослідницько-творчої [1, с.132-133]. Розглянемо зміст кожної із них детальніше.

Діагностична функція (від гр. *diagnosis* – розпізнавання) передбачає розпізнавання та визначення знань, умінь, навичок розвитку студента, що дає змогу якісно проаналізувати навчально-педагогічний процес, встановити фактори, які сприяють успішному здійсненню цілей освіти. Педагог повинен бути спостережливим у виявленні індивідуальних здібностей студентів.

Орієнтаційно-прогностична функція (від гр. *prognosis* - передбачення) пов'язана з прогнозуванням результатів власної діяльності, орієнтованої на конкретні цілі та завдання. Педагогічне прогнозування передбачає також бачення тих рис студентів, що можуть сформуватись за певний період часу.

Конструктивно-проектувальна функція тісно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною. Вона полягає у відборі й організації змісту навчально-виховної роботи, у проектуванні діяльності студентів з урахуванням їх потреб, а також власної майбутньої діяльності, у вмінні переорієнтувати цілі і зміст освіти на конкретні педагогічні завдання.

Організаторська функція визначається вмінням залучати студентів до різних видів діяльності та стимулювати їх активність. Для цього педагог мусить вміти планувати спільну роботу, розподіляти завдання, розвивати ініціативу та інтерес до навчання та праці, формувати потребу у знаннях.

Інформаційно-пояснювальна функція пов'язана не лише з вмінням доступно викладати навчальну інформацію, але й володіти навичками дослідницької професійної діяльності. Педагог виступає носієм наукової, світоглядної та морально-етичної інформації.

Комунікативно-стимуляційна функція передбачає вміння спілкуватись, встановлювати доброзичливі стосунки і власним прикладом спонукати студентів до активної навчально-пізнавальної та творчої діяльності.

Аналітико-оцінна функція полягає у вмінні аналізувати та оцінювати результат навчально-виховного процесу, виявляти досягнення та недоліки, порівнювати власну роботу з досвідом колег, шукати шляхи вдосконалення та підвищення ефективності діяльності педагогічного процесу.

Дослідницько-творча функція пов'язана із творчим застосуванням відомих педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання, визначення індивідуальних шляхів свого професійного розвитку. [1, с.132-133]

Ряд зарубіжних учених (Дадлі-Еванс Т., Джон М., Хатчінсон Т., Вотерс А. та ін.) дотримуються думки, що у професійній діяльності викладач ІМПС виконує такі ролі: педагог-учитель (*teacher*), розробник курсу та навчальних матеріалів (*course designer and materials provider*), організатор-колаборатор (*collaborator*), дослідник (*researcher*), оцінювач (*evaluator*) [4, с.13-18; 5].

Проаналізувавши згадані ролі викладача ІМПС, можемо виокремити такі його професійні функції: навчально-педагогічна (*teacher*), конструктивна (*course designer and materials provider*), організаторська (*collaborator*), дослідницька (*researcher*), оцінювальна (*evaluator*).

Навчально-педагогічна функція

Викладач ІМПС є, у першу чергу, філологом, фахівцем у викладанні іноземної мови, основне завдання якого – формувати і розвивати іншомовну комунікативну компетенцію студентів в усній і письмовій формах, а також навички практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності. Проте, на відміну від викладання загального курсу іноземної мови, викладання ІМПС орієнтоване на професійну сферу студентів. На жаль, дуже часто знання фахової дисципліни у студентів значно глибше, ніж у самого викладача ІМПС, що вважається нормальним явищем, оскільки він не є фахівцем у професійно

орієнтованих дисциплінах. Тож, головна мета викладача полягає у створенні реальної, справжньої комунікації в аудиторії на основі професійних знань студентів, підготовка їх до спілкування іноземною мовою в усній та письмовій формах в межах їх майбутньої спеціальності. При цьому, викладач ІМПС повинен завжди проявляти інтерес до професійної сфери студентів, вміти слухати та виявляти бажання розвиватися.

На думку Хатчінсона Т. і Вотерса А., викладачу ІМПС не потрібно знати досконало фахову дисципліну своїх студентів, а лише мати позитивне ставлення до змісту ІМПС; знання основних принципів фахового предмету; усвідомлення своїх знань у даній галузі [5, с.163].

Конструктивна функція

Функція викладача ІМПС пов'язана із забезпеченням навчальним матеріалом і розробкою навчального курсу дисципліни. Забезпечення навчальним матеріалом полягає не лише у виборі відповідного підручника, а й адаптації його до навчальних потреб як цілої групи студентів, так і кожного зокрема, враховуючи специфіку навчального закладу і рівень володіння мовою. Часто існуючі підручники не можуть задовольнити одночасно і потреби студентів, і вимоги навчальної програми. Тож, викладачу ІМПС доводиться самостійно розробляти методичні рекомендації, початково-методичні та навчальні посібники, щоб привести їх у відповідність до навчальних потреб конкретної групи. Для розробки програми професійно орієнтованого курсу певної спеціальності викладач ІМПС проводить аналіз потреб студентів, виявляє цілі, які необхідно досягнути по закінченню курсу, визначає компетенції не лише лінгвістичного, але й професійного характеру, які необхідно формувати у студентів.

Організаторська функція

Ця функція полягає у реалізації здатності організовувати навчальну діяльність студентів ІМПС, створювати умови для досягнення бажаних результатів. З метою задоволення навчальних потреб студентів викладач ІМПС повинен тісно співпрацювати з викладачами дисциплін фахово орієнтованого циклу. Це може бути звичайна співпраця, в якій викладач ІМПС отримує інформацію про програму курсу, його мету, структуру або завдання, які студенти мають виконувати в своєму професійному середовищі. Найбільш повною є співпраця здійснюється, коли викладач ІМПС та викладач фахової дисципліни консультують один одного. Наприклад, якщо викладач іноземної мови надає допомогу студентам у підготовці доповідей цією мовою для участі у студентській науковій конференції чи участі в олімпіадах, конкурсах, написанні наукових студентських робіт з іноземних мов чи консультує студентів щодо захисту дипломної роботи іноземною мовою, викладач фахової дисципліни може надати свою оцінку виконаної роботи студента. Якщо співпраця викладача ІМПС та викладача фахової дисципліни не можлива, то викладач ІМПС повинен тісніше співпрацювати із студентами, які краще обізнані із специфікою фахової дисципліни, аніж викладач ІМПС. При цьому, викладач ІМПС виступає лише, як консультант, партнер, який допомагає студентам сформувати знання, уміння та навички іншомовної професійної комунікації.

Дослідницька функція

Викладач ІМПС також має бути дослідником, щоб задовольнити потреби студентів. Перш за все, він повинен дослідити їх цілі та потреби. Дослідження необхідне для розробки програми професійно орієнтованого курсу, а також для написання навчальних матеріалів. Окрім того, викладач ІМПС має виявляти бажання вчитися та самовдосконалюватись впродовж життя, зокрема брати участь у міжнародних та вітчизняних наукових і науково-практичних конференціях та семінарах, публікуватися у фахових виданнях, навчатися на курсах підвищення кваліфікації, взаємовідвідувати заняття, обмінюватись досвідом із колегами, займатися самоосвітою. Для успішної реалізації цієї функції необхідно створити відповідні умови – вільний доступ до інформаційних ресурсів, найновіших досліджень у певних галузях. На жаль, викладачі ІМПС в Україні у процесі своєї професійної діяльності часто зіштовхуються з такими проблемами, як обмежений доступ до інформаційних ресурсів, нестача навчальної літератури у галузі ІМПС.

Оцінювальна функція

У процесі професійної діяльності викладач ІМПС залучений у різні види оцінювання: оцінювання досягнень студентів, оцінювання власної діяльності, оцінювання ефективності курсу та навчально-методичних матеріалів. Оцінювання досягнень студентів потрібно здійснювати впродовж та наприкінці курсу. Оцінювання ефективності курсу та навчальних матеріалів повинно здійснюватися під час викладання курсу, в кінці курсу і після його закінчення. Це оцінювання є дуже важливим для викладача, оскільки він часто самостійно розробляє навчальний курс та навчальні матеріали. Професійно орієнтований курс є унікальним, оскільки неможливо створити єдиний курс, який би задовольнив потреби усіх, хто вивчає ІМПС. Таким чином, постійне оцінювання є важливим фактором для створення успішного курсу іноземної мови за професійним спрямуванням [4; 5; 7].

Окрім цього, можна окремо виділити *адаптивну функцію*, оскільки у більшості викладачів ІМПС відсутня підготовка до викладання ІМПС. За умов відсутності такої підготовки існує потреба у їх професійній адаптації до здійснення професійної діяльності на спеціалізованих кафедрах іноземних мов для економічних, природничих, технічних, медичних та ін. факультетів.

Науковець Абсалямова Я.В. розглядає адаптацію як комплекс соціально-психологічної адаптації та дидактичного і методичного вдосконалення педагога в ході післядипломної освіти та самоосвіти. При цьому, соціально-психологічний аспект передбачає входження особистості викладача у професійну діяльність, встановлення відносин з колегами та студентами і засвоєння системи роботи колективу. Дидактичний (теоретичний) аспект виявляється в усвідомленні педагогом сутності навчально-виховного процесу у ВНЗ, поглибленні знань з предмета, засвоєнні теорії педагогіки вищої школи. Методичний (практичний) аспект пов'язаний з оволодінням формами та методами викладання предмета студентам, засвоєнням виконання навчальної, виховної, розвивальної функцій у навчально-виховному процесі ВНЗ. Головним фактором впливу на дидактичну та методичну адаптацію виступають післядипломна освіта та самоосвіта як структурні складові освітньої системи. [6]

На думку Кокор М.М., функції викладача ІМПС доцільно розглядати в межах 3 аспектів 1) психолого-педагогічного, 2) науково-методичного 3) дослідницького. [7, с.21] Так, психолого-педагогічний аспект відображає основи професійної підготовки фахівця, його становлення і розвиток. В межах цього аспекту виокремлюють: практико-педагогічну, навчально-методичну, дослідницьку та оцінювально-прогностичну, при чому практико-педагогічна функція полягає у роботі викладача із студентами на партнерських засадах і у співпраці викладача ІМПС із викладачем фахової дисципліни; навчально-методична функція – розроблення навчального курсу та забезпечення навчальним матеріалом; дослідницька функція – проведення наукового дослідження і вміле застосування його результатів у своїй професійній діяльності; оцінювально-прогностична функція – прогнозування та оцінювання результатів навчального процесу.

Навчально-методичний аспект відображає основи методичної підготовки майбутнього викладача іноземної мови і спрямований на розвиток методичної компетенції, тобто умінь і навичок у проектувальній, адапційній, організаційній, мотиваційній, комунікативній, контролюючій, пізнавальній та ін. видах діяльності. В межах цього аспекту виокремлюють адапційну та організаційну функції, причому адапційна функція полягає у доборі, оцінюванні навчально-методичних матеріалів та розробці власних, а організаційна в умінні організувати навчальний процес з використанням особистісно-орієнтованого навчання.

Дослідницький аспект відображає вдосконалення професійної майстерності викладача ІМПС шляхом реалізації принципу “освіти впродовж всього життя” та самоосвіти. В межах цього аспекту виділяють дослідницьку функцію, що полягає у бажанні ознайомлюватись з професійним досвідом колег, новаторськими ідеями, новітніми теоретичними та практичними розробками. У багатьох країнах, зокрема у США, існує безліч шляхів для професійного розвитку викладачів ІМПС, а саме: членство у професійних асоціаціях та організаціях (TESOL, IATEFL, AILA, NABE та ін.) та професійних журналах онлайн (ESP Journal, TESOL Journal, ELT Journal та ін.), вільний доступ до різноманітних інтернет ресурсів та навчальної літератури [7, с. 21-29].

Висновки

Таким чином, окресливши загальні завдання та обов'язки викладача вищої школи і дослідивши його основні функції, встановлено, що у процесі професійної діяльності викладача ІМПС реалізуються такі домінуючі функції: навчально-педагогічна, конструктивна, організаторська, дослідницька, оцінювальна та адаптивна. Крім викладацької та методичної роботи, організаційної та виховної діяльності, викладач ІМПС займається постійними науковими та творчими пошуками, власним розвитком, самовдосконаленням та професійною адаптацією в ході післядипломної освіти та самоосвіти.

Перспективи подальших досліджень

Аналіз специфіки професійної діяльності викладача ІМПС не обмежується визначенням професійних ролей і функцій згаданого фахівця. Дослідження особливостей змісту професійної діяльності викладача ІМПС буде предметом наших подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. **Мойсеюк Н.Є.** Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є.Мойсеюк. – Київ: ВАТ Білоцерківська книжкова фабрика, 2003. – 615 с.
2. **Про** затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : наказ М-ва освіти і науки України № 665 від 01.06.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>: 30.10.2014
3. **Сабатовська І.С.** Професійно важливі якості фахівця за спеціальністю “Викладач вищої школи” [Електронний ресурс] / І.С. Сабатовська . – Режим доступу: <http://dspace.ukrfa.kharkov.ua/bitstream/123456789/4320/1/3.pdf> : 30.10.2014 – Загол. з екрана. – Мова укр.
4. **Dudley-Evans T.** *Developments in English for Specific Purposes*/ T. Dudley-Evans, M. J. St.John. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 301p.
5. **Hutchinson T.** *English for specific purposes: A Learning-centred Approach* / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183p.
6. **Абсаямова Я.В.** Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»/ Я.Н. Абсаямова. – Київ: Національний авіаційний ун-т, 2005. – 13с.
7. **Кокор М.М.** Основи викладання англійської мови за професійним спрямуванням: навчальна програма та методичні рекомендації до спецкурсу / М.М.Кокор. – Львів, 2013. – 60 с.

References:

1. **Moiseyuk N.Ye.** (2003). *Pedahohika: navchalnyi posibnyk* [Pedagogy: study guide]. Kyiv: VAT Bilotserkivs'ka knyzhkova fabryka (in Ukr.)
2. **Pro** zatverdzhennia kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii (posad) pedahohichnykh ta naukovo- pedahohichnykh pratsivnykiv navchalnykh zakladiv : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 665 vid 01.06.2013r. [On the approval of qualification characteristics of professions (positions) of pedagogical and scientific-pedagogical personnel of institutions : the law of Ministry of Education and Science of Ukraine № 665 dated June1, 2013]. Retrieved from <http://osvita.ua/legislation/other/37302/> (in Ukr.)
3. **Sabatovs'ka I.S.** *Profesiino vazhlyvi yakosti fakhivtsia za spetsialnistiu “vykladach vyshchoyi shkoly”* [Professional important qualities of specialist according to specialization “higher education teacher”]. Retrieved from <http://dspace.ukrfa.kharkov.ua/bitstream/123456789/4320/1/3.pdf> (in Ukr.)
4. **Dudley-Evans, T., & St.John, M. J.** (1998). *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.

5. **Hutchinson, T., & Waters, A.** (1987). *English for Specific Purposes: a Learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

6. **Absalyamova Ya.V.** (2005). *Profesiina adaptatsiya molodykh vykladachiv inozemnoyi movy do roboty u vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh : avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: spetsialnist 13.00.04. " Teoriya i metodyka profesiinoyi osvitu "* ["Professional adaptation of young teachers of foreign languages to their work in Higher Technical Educational Institutions". Thesis abstract for Cand.Sc. (Theory and Methods of Professional Education). 13.00.04], National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

7. **Kokor M.M.**(2013). *Osnovy vykladannia anhliiskoyi movy za profesiinym spriamuvanniam : navchalna prohrama ta metodychni rekomendatsiyi do spetskursu* [The basis of teaching of foreign languages for specific purposes: the syllabus and guidelines for the special course. Lviv.

